

ז. בעניין שתי מתנות שהן ארבע [דף נ"ג]:

ר' עמיחי מרקוס

א.

של קרן וכן לקרן שכנגדה באלכסון^א, ונמצא מן הדם לד' רוחות של מזבח מתנה לכל רוח^ב. ודעת שמואל: "מתנה אחת כמין גמא נותן". ומפרש רש"י: "זורק כנגד הפינה מן הכלי והדם מתפשט לשתי רוחות הפינה והרי הוא כמין גאם, אות יונית עשויה ככף פשוטה שלנו". א"כ ההבדל הבולט ביניהם הוא, שלרב יש ארבע נתינות מפוסקות, ולשמואל יש שתי מתנות שתוצאתן ארבע, ובהמשך ננסה לברר יסוד מחלוקתם.

ויש להעיר, שלשמואל מובן מאוד הביטוי 'שתים שהן ארבע', דהיינו ב' נתינות שהופכות לארבע, אך לדעת רב לא מובן איך יתפרש ביטוי זה. וכתבו ה'שפת אמת' (אצלנו) וה'גבורת ארי' (ביומא ט"ו), דאין ה"נ, לרב אין צריך לפרש ביטוי זה, שהרי להלן הגמ' מביאה ברייתא ותולה דעתו

במשניות של פ"ה דזבחים מבואר, שמתן הדמים של העולה, האשמות והשלמים הוא באופן של 'שתי מתנות שהן ארבע'. ויש לברר בזה כמה עניינים: מהו מקור דין זה, כיצד הוא מתבצע, מה משמעותו, מהן השיטות השונות שנאמרו בביאורו, באופן ובסדר ביצועו, ומה נפסק להלכה.

הגמ' מבארת דין זה לראשונה בביאור המשנה העוסקת במתן דמים של עולה: "דמה טעון שתי מתנות שהן ארבע". [בהמשך, נוקטת המשנה לשון זו גם על שלמי צבור ואשמות, וגם על תודה, איל נזיר ושלמים]. שואלת הגמ': היכי עביד? איך נעשים השתים ארבע (ע"פ רש"י)? מביאה הגמ' שתי דעות. דעת רב: "נותן וחוזר ונותן". ומפרש רש"י: "זורק מן הכלי ולמזבח ברוח זו של קרן וכן ברוח השנייה

א. באלו קרנות מדובר? המשנה בתמיד (פ"ד מ"א) אומרת: "בא לו לקרן מזרחית צפונית ונותן מזרחה צפונה. מערבית דרומית ונותן מערבה דרומה. שיירי הדם היה שופך על יסוד דרומית". מדוע דווקא קרנות אלו? מבאר רש"י במשנתנו, שאמנם מעיקרא נפגשים אנו מימין המזבח עם הקרן המזרחית-דרומית, אולם שם לא היה יסוד, כמבואר בסוגיין, והרי העולה ושאר הקרבנות שיש בהם מתן דמים צריך שיהיה מתן דמים כנגד היסוד, שהרי שייריהם נשפכים ליסוד (כדלעיל נ"א), ולכן עוברים לקרן הבאה, היינו המזרחית-צפונית, ונותנים באופן שיגיע לבי הרוחות (רב ושמואל כ"א לשיטתו), והקרן שלאחריה תהיה דווקא זו שכנגדה באלכסון, היינו המערבית-דרומית, כדי שיגיע הדם לכל הד' רוחות. והנה אף שבעולה ושאר קרבנות דדמי לה אין מתן דמים על הקרנות, כך שא"צ כלל לעלות בכבש, מ"מ הגמ' ביומא דף ט"ו ע"ב אומרת, שכדי לקיים "כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין" נותן קודם בקרן צפונית מזרחית, ומפרש רש"י "אף על פי שנותן למטה, מתחיל להקיף מדרך הדרום שהוא פניו של מזבח כפתח כניסת הבית, ומשם פונה לימין". אולם תוס' שם (ד"ה 'ניתב ברישא') מפרשים, בשונה מרש"י, שהקרן המזרחית-צפונית היא הראשונה משום שהיא הקרובה ביותר למקום השחיטה (וכן פי' הרא"ש בתמיד שם), ורק משם ממשיכים לימין, ולפי"ז לכאורה אם ישחט במקום קרוב יותר לקרן מערבית-דרומית עליו להתחיל משם, וצ"ע.

רב הוא כר' ישמעאל ושמואל הוא כת"ק. הברייתא לומדת שיש בפסוק שני דינים. מחד – 'וזרקו', צריך שתהיה כאן זריקה, שהיא במהותה מרחוק ולא באצבע ונגיעה (רש"י). מאידך – 'סביב', היינו שיגיע דם לכל ארבע רוחות המזבח. ומוסיף ר' ישמעאל, שיש כאן גם גזירה שווה מחטאת (ולהלן נדון מאיפה בדיוק גזר ר' ישמעאל הגז"ש), והיא מלמדתנו שה'סביב' צריך להיות בפסוק של ד' מתנות, כעין מתנות הדם של החטאת הניתנות כ"א בנפרד, ולכן נותן פה ד' מתנות נפרדות.

ובאמת צריך להבין: האם דברי ת"ק, שצריך לתת באופן של "שתיים שהן ארבע", הם בדווקא, או רק כאפשרות ועצה מעשית אך לא מחייבת? לכאורה אפשר היה לומר, שגם ת"ק ושמואל מודים שאפשר היה לתת מתנות הדם הנ"ל גם בפסוק מתנות, ולא באו אלא ללמדנו שאין צריך לעשות כן, כי מבחינה טכנית ומעשית, אפשר הרי גם ע"י שתי נתינות שיגיע הדם לכל ד' הרוחות, וא"צ דווקא בפסוק מתנות כי לא למדו הגז"ש. ואכן ה'זבח תודה' מעלה אפשרות זו, ומנמק שהרי ברור שבסופו של דבר העיקר הוא שיהיו לבסוף ד' מתנות, והמשנה עצמה (בדף פ.) הרי מכנה גם את קרבנות עולה ואשם ושלמים "מתן ארבע". ואדרבה, ה'זבח תודה' מעלה הוה אמינא, שאולי אפילו לשמואל, שפיר טפי שיעשה כרב, ורק בא ללמד שאינו לעיכובא. ולכן מכריע הז"ת שגם לשמואל אם יעשה כרב

כדעת ר' ישמעאל, ודלא כת"ק, ובברייתא לשון זו אכן מובאת רק אליבא דת"ק ואין לה פשר כלל אליבא דר' ישמעאל. ולכן צ"ל, שהשאלה 'היכי עביד' עומדת בפני עצמה ולא כפירוש למשנה, ודעת רב היא כתנא שחולק על המשנה. וכ"כ הרדב"ז בדברי הרמב"ם שיובאו להלן. אולם פירוש זה לא יתכן לרש"י, שכתב מפורשות (הן במשנה והן בגמ') ש'היכי עביד' בא לפרש ביטוי זה. ובביאור 'דרך הקדש' על התו"כ (על ברייתא זו) מפרש ביטוי זה גם ע"פ רב, וז"ל: "לשמואל אתא דווקא ב' מתנות, לרב אע"פ שארבע פעמים הם, כיון שדבוקות לא נקראים רק שתיים". ובי'מנחת אברהם' (ובחים דף י ע"ב) פירש, דכיוון דנותן בכל קרן ב' מתנות חשיב שפיר ב' שהן ארבע.

ממשיכה הגמ' ומביאה ברייתא ממנה עולה, שמחלוקת רב ושמואל היא בעצם מחלוקת תנאים. הברייתא דורשת את הפסוק "וזרקו את הדם על המזבח סביב", הנאמר בקרבן העולה (ויקרא א, ה), וגם באשם (שם ז, ב) ושלמים (שם ג, ב): "יכול זורקנו זריקה אחת – ת"ל 'סביב', אי 'סביב' יכול יקיפנו כחוט, ת"ל 'וזרקו', הא כיצד? כמין גמא, שתי מתנות שהן ארבע. ר' ישמעאל אומר: נאמר כאן 'סביב' ונאמר להלן 'סביב', מה להלן פיסוק וארבע מתנות, אף כאן פיסוק וארבע מתנות. אי מה להלן ארבע מתנות על ארבע קרנות, אף כאן ארבע מתנות על ארבע קרנות, אמרת עולה טעונה יסוד, וקרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד". לפי"ז

ב. לרבנו וידאל הצרפתי, נשיא בית הדין בו ישב הקרבן אהרן, נדפס בתו"כ עם פ"י קרבן אהרן מהדורת 'מכון בני יששכר'.

ג. וע"ע בשיעורי הגרמ"ד כאן. ועוד נדון בזה לקמן בשאלת פסק ההלכה כשמואל.
 ד. המשנה דנה שאם נתערבו "מתן ארבע במתן ארבע, ינתנו במתן ארבע", ומפרש"י: "כמו דם עולה בדם שלמים או בדם אשם ששניהם טעונים שתי מתנות שהן ארבע ושניהם תחתונים".

הנדרשת, שתביא גם לתוצאה של 'סביב', והיינו באופן של 'שתיים שהן ארבע', ועל גבי זה אומר ר' ישמעאל שבאה הגז'ש והכריעה, שאעפ"כ יש לעשות כאן את הנתינה בפיוסוק מתנות! אולם ה'קרבן אהרן' מפרש, שת"ק ור' ישמעאל נחלקו בשאלה על מה קאי המילה 'סביב'. לת"ק מילה זו מוסבת על 'זורקו', שצריך לזרוק זריקה סובבת, ובזריקה עצמה ואופן עשייתה הסיבובית – שהדם מתפשט לב' הרוחות – בזה גופא יקוים בו 'סביב'. וכן מצינו בר"ש משאנן: "כח הזריקה מתהלך והולך לצדין אילך ואילך". ואילו לר' ישמעאל המילה 'סביב' מוסבת על "המזבח", ועניינה שיהיו הדמים מגיעים 'סביב' לכל אחת מרוחות המזבח^ט. ולפי"ז לכאורה אמר ר'

יצא, וגם שאין בזה כל חשש של בל תוסיף^ה. אולם ב'טהרת הקדש' (נ"ה). חולק, ומבאר שבמחלוקת זו אין עניין של חומרא וקולא, אלא: "מאן דאמר כמין גמא הוא נותן, הוא בדווקא כמין גמא, ואסור לו ליתן בפיוסוק מתנות". א"כ יש לברר מה הסברא והמקור לכך.

והנה ברייתא זו מובאת בתורת כהנים (דבורא דנדבה פרשת ד' סעיפים ט-י). ומפרש שם המלבי"ם (בהתורה והמצוה' שם) את לשון הפסוק ע"פ הדרשה, שהמושג 'זריקה' (לעומת 'שפיכה', 'נתינה' ו'הזיה') משמעותו: "מרחוק, הרבה בפעם אחת", והמושג 'סביב' עניינו בד"כ היקף בלתי שלם (לעומת 'היקף' שהוא שלם כהיקף בחוט וכד'), וזה ההסבר לדברי ת"ק שדרש את הזריקה המינימלית

- ה. שלא כמו הניתנין במתנה אחת שאם עבר ונתן שתיים שהן ארבע עובר על בל תוסיף, כאמור בדף פ.
- ו. כמו למשל "ויחפרו סביבות היאור" (שמות ז, כד) שאין הכוונה בהכרח להיקף שלם. וע"ש שמביא לאבחנה זו בין פועל 'סבב' ו'הקף' עוד כמה ראיות מהפסוקים.
- ז. ע"ש שמוסיף ומבאר שר' ישמעאל לשיטתו (בנדה כ"ב) שגז"ש מופנה מצד א' למדין ואין משיבין, וחכמים לשיטתם סברי דלמדין ומשיבין, וא"א ללמוד עולה מחטאת הפנימית שדמה נכנס לפנים. וכ"כ במראה כהן. וע' בחיבת הקדש כאן שהקשה על דבריו.
- ח. וע"ע ב'מנחת אברהם' לגרא"י גרבוז שליט"א (זבחים דף י' ע"ב) שדן בשיטה זו שדין 'סביב' הוא דין במעשה הזריקה ולא בתוצאה ע"ש.
- ט. וע"ע ב'קרבן אהרן' שם ביאור נוסף בשורש מחלוקתם בפסוק. והנה אם נתבונן במעשה החטאת, שממנה למד ר' ישמעאל את הגז"ש של 'סביב', גם בה עצמה נראה שנחלקו הראשונים, האם דין 'סביב' האמור בה משמעותו (בנוסף לעצם מתן הדם על כ"א מהקרנות) שתהיה הקפדה שאכן יגיע דם לכ"א מד' רוחות, כפי שהוצע בביאור זה. הגמ' (נ"ג ע"א) מביאה ב' דעות של ר' יוחנן ור' אלעזר באופן ביצוע מעשה החטאת, האם "נותן אמה אילך ואמה אילך" או ש"מחטא ויורד כנגד חודו של קרן". ובביאור "אמה אילך ואמה אילך" מפרש"י "כשהוא עומד אצל זווית המזבח נותן בתוך אמה של מקצוע לאיזה רוח שירצה או לדרום או למזרח בקרן דרומית מזרחית וכן בכל קרן", משמע שאין קפידא שיגיע הדם לכל הד' רוחות, העיקר שיתן בכל הד' קרנות, ויתכן מצב בו נתנו כחלק מהמתן על הקרנות ב' נתינות לרוח אחת וברוח שלצידה אין דמים כלל. וכך לכאורה משמע גם מלשון הרמב"ם שכותב (מע"ק פ"ה ה"ז): "ואם נתן סמוך לקרן כאמה אחת מכאן או מכאן כיפר". והקשה ה'זבח תודה' שאם כך איך יתקיים פה 'סביב', הרי "בעינין שיהא מקיף מכל הרוחות דלא גרע ממאי דקי"ל בעולה". ומטעם זה מחדש הז"ת להלכה שאכן צריך להקפיד שאם נתן, למשל, את המתנה הראשונה של דרומית-מזרחית בדופן מזרחי שיתן את המתנה השנייה

לא יתן כעת את השניה בצד מזרח, אלא על חוד הקרן כמין גאם, כי אחרת לא יצא ידי דין 'סביב', אפילו שיהיו ממילא מתנות דם בב' הצדדים'.

ישמעאל דבריו גם ללא הגז"ש, ואולי הגז"ש אינה אלא גילוי מילתא על אופן העשייה. וע"פ זה לת"ק הזריקה כמין גמא היא בדווקא, וע"כ גם אם שגג ונתן מתנה אחת בצד צפון למשל,

ב.

מהפסוק הסמוך ביותר של 'סביב' בחטאת. עוד יתכן, שסברו, שאין ללמוד ממזבח הפנימי למזבח החיצון. ולאידך י"ל, שאולי אין ללמוד משעה לדורות". וב'מצפה איתן' דקדק טעם נוסף להעדפת הלימוד מ'חטאת דיוה"כ', כדי ליישב קושיית התוס', שהקשו (ד"ה 'מה') על הגז"ש של ר' ישמעאל, שהרי לעיל (דף י:) מיעטה הגמ' מלשון הפסוק "הכהן המחטא אותה", המופיע בחטאת (ויקרא ו, יט): "אותה דמה למעלה ואין דמו של אחר למעלה", אם כך מדוע לא נמעט גם: 'אותה' בפסוק מתנות ולא אחרת בפסוק מתנות, ודלא כהגז"ש? מיישב המצפ"א שכל זה קשה רק בהנחה

עוד יש לעיין בעניין הגז"ש של ר' ישמעאל מהיכן למדה. רש"י אצלנו מבאר שלמדה מ'סביב' האמור בחטאת המילואים בפרשת צו (ויקרא ח, ו'), וכן פירשו הראב"ד, התוס' אחרות והר"ש משאנן על התו"כ שם. אולם המלבי"ם אומר (וכן בפירושו 'תוספת העזרה' שם ו'המצפה איתן' בסוגיין), שהכונה ל'סביב' האמור בפר ושעיר של יוה"כ (ויקרא טז, יח). ומביא המלבי"ם ראיה לדבריו, שהרי מפורש מצאנו גם בתו"כ, בפרשה העוסקת בפר יוה"כ (פרק ד', י"א), את דרשת ר' ישמעאל בלשון זו על 'סביב', מה שאין כן בחטאת המילואים. והראשונים נראה שסברו בפשיטות, שצריך ללמוד

-
- בדופן הצפוני דווקא, ולא שוב במזרחי, מטעם 'סביב'. ובאמת שכך מפורש בתוס' לקמן נ"ז. ד"ה 'למה', שכתבו: "למ"ד לעיל (נ"ג ע"א) בחטאת נותן אמה אילך ואמה אילך איצטריך בחטאת 'סביב' לגופיה שלא תאמר דסגי בשתי מתנות ברוחב אחת בשתי קרנות" (וכפי שהעירו כאן הייד דוד', 'משמר הלוי', 'אילת השחר' ועוד). והנה הז"ית דוחק ברש"י והרמב"ם שכוונתם רק על הנתניה הראשונה לאיזה צד שירצה, אבל בהמשך הנתניות יודו שצריך לעשות כפי שכתב, אך יתכן גם לפרש שאכן נחלקו בזה על תוס', ואז צ"ל שביארו את ה'סביב' בחטאת באופן אחר מהעולה, דקאי רק על עצם הנתניה על הקרנות. ובספר 'יוסף דעתי' ביאר את הדבר, שזה משום שבחטאת בפסוק עצמו 'סביב' קאי אקרנות, כאמור "קרנות המזבח סביב" לכן בזה עצמו מתקיים ה'סביב', מה שאין כן בעולה ובדמיו לה, שה'סביב' הולך על רוחות המזבח, ע"ש.
- י. עיין מה שהרחיב בזה בשעורי הגרמ"ד בסוגיין.
- יא. "וישחט ויקח משה את הדם ויתן על קרנות המזבח סביב באצבעו...".
- יב. "ויצא אל המזבח אשר לפני ד' וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב".
- יג. ע"ע בהרחבה במחלוקת זו באיזה 'סביב' מדובר, ביזבחי אפרים' בסוגיין. וע"ע ב'משמר הלוי' סי' פ"ה, שתמה כיצד יתכן ש'סביב', שהוא דין מרכזי בחטאת כמו בשאר הקרבנות, לא נאמר בחטאות עצמן התמידיות אלא רק לראשונה בחטאת שבמילואים, וסדר ההזאות רק בחטאת של יוה"כ שבפרשת אחרי מות, ונשאר בצ"ע.
- יד. תוס' נשאר בשאלה, ובשטמ"ק אות מ"ד מיישב בשם ר"פ, שאתיא גז"ש ומפקא ליה ממיעוט, וע"ע ב'פנים מאירות', טהרת הקודש' ו'שפת אמת'.

רב, שלא יקשה עליו מהמשנה בתמיד, העוסקת בקרבן ציבור. ויש להעיר, שפירוש זה מחודש מאוד. ראשית, זה מתאים רק אם נסבור כשיטת הירושלמי^{טו}, שקרבנות המילואים אכן היו קרבן יחיד. אך בתו"כ (פרשת צו יח, ד)^{טז} מפורש שקרבנות המילואים נחשבים קרבן ציבור, וכן נקטו בפשיטות רש"י^{טז} ותוס'^{טז} בקידושין (דף ל"ז:). בנוסף, הסברא נוטה דווקא בקרבן ציבור להחמיר בפיקוק מתנותיו שיהיה כחטאת, וכפי שנראה להלן בדעת ר"ש איש המצפה.

שלמדנו מחטאת המילואים, החיצונה, דכתיב בה 'אותה' (וכדברי רש"י). אך אם נפרש (כהמלבי"ם) שלמדנו מחטאת יוה"כ, הפנימית, מתורצת קושיית התוס'^{טז}.

והנה מקביעת רש"י, שהלימוד בגז"ש הוא מהמילואים דווקא, מחדש הנצי"ב ב'מרומי שדה', שלפי זה אפשר לצמצם ולומר שדברי ר' ישמעאל (ורב) לא נאמרו אלא בקרבן יחיד, אבל בקרבן ציבור יודו לת"ק (ושמואל). בכך רוצה הנצי"ב ליישב את

ג.

בתמיד: מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית נותן מערבה ואחר כך נותן דרומה^{טז}. במילים אחרות, לדעת ר"ש בקרן אחת עושים כדעת ת"ק, כמין גאם, ובשניה כדעת ר' ישמעאל, במתנות מפוסקות^{טז}. שיטה רביעית עולה מהתוספתא קרבנות (ו), והיא דעת ר' נחמיה ור' יעקב, וכפי שביארם ב'חזון יחזקאל' שם. וז"ל התוספתא: "עולה ותמורת עולה, וזבחי

עד עתה ראינו ב' דעות התנאים, ת"ק ור' ישמעאל. והנה בנוסף לדעות אלו, מצאנו עוד שיטה שלישית, ואולי גם שיטה רביעית, וכדלהלן. המשנה בתמיד (פ"ד מ"א) מתארת את סדר נתינת הדם בעולת התמיד: "בא לו לקרן מזרחית צפונית, ונותן מזרחה צפונה. מערבית דרומית, ונותן מערבה דרומה". הגמ' ביומא (דף י"ד:) מביאה על כך ברייתא: "רבי שמעון איש המצפה משנה

טו. ועיין 'נמוקי חיים' [מובא ב'אוצר הקודש' על זבחים] על התוס' כאן מה שהקשה על דברי המצפ"א.

טז. יומא פ"א ה"א דף ג. "מילואים מה היו, קרבן יחיד או קרבן ציבור? מן מה דכתיב ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל הדא אמרה קרבן יחיד (קרבן העדה): "דאין ק"צ טעון סמיכה". והתני קרבן ציבור? א"ר אידי: נתנדבו ציבור ומסרום להם".

יז. "אי מה מילואים קרבן ציבור וכו'"

יח. ד"ה ר' ישמעאל וכו' – "ואף על גב דכתיב במילואים 'זוה אשר תעשה על המזבח' וכתיב ביה נסכים בעולת התמיד, בקרבן ציבור הוא דהו אבא היחידים לא וכו'"

יט. ד"ה 'לא קרבו נסכים במדבר' – כלשון רש"י.

כ. לגבי טעמו של ר"ש הגמ' שואלת: "מאי טעמא דרבי שמעון איש המצפה? אמר רבי יוחנן משום חד דבי רבי ינאי אמר קרא, 'ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עלת התמיד יעשה ונסכו', עולה היא ואמר רחמנא עביד בה מעשה חטאת, הא כיצד? נותן אחת שהיא שתיים כמעשה עולה שתיים שהן שתיים כמעשה חטאת".

כא. ואגב, מהא דדברי ר"ש מוסבים על דברי המשנה בתמיד, משמע שהמשנה עצמה סוברת שנתינת הדמים היא כדעת ת"ק, דעל אופן זה בא ר"ש ומשנה, כך שיתכן שבנוסף למשנתנו גם המשנה בתמיד דלא כרב. ולעיל הזכרנו מה שרצה הנצי"ב ליישב.

ה'תוספות ומנחת ביכורים' (על התוספתא) מבאר, שהם סוברים כדעת ר' ישמעאל ורב, שנותן וחוזר ונותן. אך בחזון יחזקאל מפרש שיש כאן שיטה רביעית, היינו שתנאים אלו סוברים כר"ש איש המצפה לעשות בקרן ראשונה בזריקה אחת כמין גאם ובקרן שניה נותן וחוזר ונותן, אלא שבעוד שר"ש סבר לעשות כך רק בתמיד, הם למדו מתמיד לכל הקרבנות שכתוב בהם 'סביב'. ולא ברור מה המקור, הרי לת"ק ור' ישמעאל ביארנו מקורם מהפסוק או מהגז"ש, ור"ש ביאר שבתמיד יש גילוי מיוחד בפסוק, שיעשו בעולה גם כמעשה החטאת, אך זה עצמו בגדר 'שינוי', ומהיכתי תיתי ששינוי זה יהפוך לדרך הסלולה לביצוע כל קרבנות ה'סביב' וצ"ע.

שלמי צבור ואשמות, ותודה ואיל נזיר ושלמים, והשלמים הבאין מחמת פסח, ואחד עשר שבמעשר, פסח שעבר זמנו – כיצד סדר מתן דמים שלהן? בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית נותן מערבה דרומה. רבי נחמיה ור"א בן יעקב אומר: בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, דרומית מערבית נותן מערבה [ואח"כ נותן דרומה]. ר"ש איש המצפה היה משנה בתמיד: בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה, דרומית מערבית נותן מערבה, דרומית נותן דרומה". והנה דעת ת"ק ור"ש איש המצפה פה ברורים, וכשיטות שראינו לעיל, אך מה פשר השיטה האמצעית של ר"נ וראב"י?

ד.

לפי שנאמר בעולה ובשלמים 'סביב' והוא הדין לאשם". הרי שפסק הרמב"ם כשמואל. והקשו המפרשים, הרי קי"ל שהלכה כרב ב'איסורי' ומדוע פסק כשמואל? וכמה תשובות נאמרו בזה. המהר"י קורקוס כותב, היות שזו גם מחלוקת תנאים בין ת"ק ור' ישמעאל, ושמואל הוא כת"ק, יש לפסוק אליבא דת"ק, אף אם זה כשמואל ודלא כרב"י. ובכלל, יתכן שכלל זה דהלכה כרב ב'איסורי' לא נאמר כשהם חולקים במחלוקת תנאים^כ, דאז חוזר הכלל דהלכה

להלכה כותב הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ה ה"ו): "העולה והאשם והשלמים, בין של יחיד בין של ציבור, זריקת דם שלשתן על גבי המזבח שווה לעולה. וכיצד הוא עושה, כשלוקח הכהן הדם במזרק וזורק ממנו במזרק שתי זריקות על שתי זוויות המזבח באלכסון, מחצי המזבח ולמטה על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית, ומתכוין כשזורק הדם על הקרן שיהיה הדם מקיף על הזוויות כמין ג"ם כדי שימצא הדם של שתי מתנות על ארבעה כתלי המזבח,

כב. בכורות ד' מ"ט; נדה ד' כ"ד; ועוד.

כג. זה גופא יש לשאול: האמנם יקדשים הם 'איסורי' עיין בברכות כ"ו ע"א תוד"ה "טעה", שהקשו ביחס לפסק ההלכה כשמואל בהלכות תפילה, שהרי הלכה כרב באיסורי, הרי שכינו את הלכות תפילה "איסורי". ונראה דהעיקר הוא שהלכה כשמואל בדיני, וכל מה שאינו דיני, נכלל באיסורי.

כד. אמנם ברי"ף ביצה (דף ח: מדפי הרי"ף) משמע שפוסק כרב ב'איסורי' אפילו במחלוקת תנאים כר"מ מול חכמים. וע"ע ברי"ן לנדרים דף פ"ח:

כה. כ"כ ב'חזון נחום' על משנתנו, וע"פ מה שכתב 'כנסת הגדולה' לגבי מחלוקת ר"ל ור"י. ועי' מה שהאריך בזה ביד מלאכי סי' קמ"ט-ק"נ.

דבריו עם המשנה, וחולק על שמואל בביאור דברי המשנה, או שמודה רב בדבריו הם דלא כמתניתין, אלא כר' ישמעאל. וראינו שהאפשרות השנייה יותר מרווחת, כי קשה להכניס לשון 'שתיים שהן ארבע' בשיטתו. ואם כן, דברי רב הם לא רק דלא כת"ק דברייתא, אלא גם דלא כסתם משנה, ועל כן יותר קל להבין מדוע נפסק דלא כוותיה. ואכן כך כתבו הרדב"ז והשפת אמת, שהלכה כשמואל משום דסתם מתניתין כוותיה. וב'זבחי אפרים' הוסיף, שגם סתם משנה בתמיד, שעליה חולק ר"ש איש המצפה, היא במפורש כשמואל ודלא כרב (שהרי אם נפרשה כרב דבתמיד נותן וחוזר ונותן, ולא כמין גאם, לא ברור כלל במה שינה ר"ש איש המצפה). וכן סיכם ב'ליקוטי הלכות', דהלכה כשמואל משום דכמה סוגיות בש"ס איירי כוותיהי".

כרבים לגבי היחיד. עוד יתכן שכלל זה לא נאמר בקדשים וטהרות¹¹. והנה ה'כסף משנה' כתב גם הוא לתרץ, שהלכה כשמואל משום דעת ת"ק בברייתא, אלא שנימק: "דברייתא לא הוה שמיע לרב, דאי הוה שמיע ליה לא הוה פליג את"ק". והקשה עליו ה'חזון נחום' (על משנתינו) דאי משום הא, לא היה ראוי לדחות הכלל דהלכה כרב, שהרי רב תנא ופליג. והוסיף להקשות ב'זבחי אפרים', שהרי ראינו לעיל דעת ר"נ וראב"י בתוספתא שיש המפרשים אותה כזוהה לדעת ר' ישמעאל, א"כ יש כאן כמה תנאים דפליגי את"ק ומדוע לומר שרב היה חוזר בו? ! וב'יד דוד' הקשה על הכ"מ, שא"א לומר שרב לא ידע ברייתא זו, שהרי היא נמצאת בתו"כ, ורב הוא הוא מחבר התו"כ¹². והנה לעיל הסתפקנו אם רב יכול ליישב

ה.

מפורש בפסוק, דהמצוה היא לתת על הקרנות דווקא, אך מה כוונתו 'מתן קרנות ב'שאר קדשים'? עונה ה'קרן אורה', שאכן "כל הקדשים מתן דמן למצווה בקרן, זה למטה מן החוט וזה למעלה", אלא שיש חילוק, שבחטאת היות וכתוב במפורש 'קרנות המזבח' – אם לא נתן על הקרן

עוד יש לברר להלכה איזה גדר יש לקרנות, ולמתן הדמים שעליהן, בקרבנות אלו. כתב הרמב"ם¹³ (בהל' פסוה"מ פ"ב ה"ח): "שינה מתן קרנות בחטאת, בין בחטאת הנעשית בפנים בין בחטאת הנעשית בחוץ, נפסל. אבל בשאר קדשים כשרין". האחרונים הסתפקו בביאור דבריו, שהרי בחטאת

כו. חזו"נ שם, בשם התו"ט. ויש להרחיב בשאלה זו, האם כללי ההלכה בחזו"ל של הלכה כמר לגבי מר נאמרו גם לגבי ההלכות שאינן נוהגות כיום, כקדשים וטהרות, או לא, עיין הרחבה בעניין זה בנספח בסוף המאמר.

כז. כך לפי דברי הרמב"ם בהקדמת היד החזקה שרב חיבר הספרא והספרי. ומוסיף היד דוד שאמנם רש"י בחולין (ס"ו ע"א) כתב ש"תנא דבי רב – קרי לברייתא קמייתא ששניה בתורת כהנים דמקרי ספרא דבי רב לפי שהיה שגור בבית המדרש בפי כולם", א"כ אף שלרש"י רב אינו המחבר, מ"מ הרי היה שגור בפי כולם וכ"ש בפי רב.

כח. והוסיף שם ב'זבח תודה' דלכן א"צ לדברי הכס"מ דלעיל. וע"ע ב'מראה כהן' מהלך אחר ביישוב דברי הרמב"ם.

כט. הכס"מ ושאר הנו"כ לא ציינו מקורו. וכתבו ה'אור שמח' ועוד אחרונים דהוא מהתוספתא קרבנות פ"ו ה"ג-ד.

פסול, ובשאר קדשים אינו אלא למצווה. ומשמע מדברי הקר"א, דאין הנתינה על הקרן בעולה רק כדי ליצור אפשרות שיתקיים דין 'שתיים שהן ארבע', אלא זהו דין במקום הזריקה, שצריך לכתחילה להיות בקרן. אולם הגר"ז (בחידושים כאן) מבאר החילוק באופן אחר, שבחטאת אם לא נתן על הקרנות – זה 'שלא במקומו', ולכן נפסל הבשר אף שהבעלים נתכפרו, אולם בשאר קדשים הנתינה על הקרן אינה מדין המקום, "דמקום דמן הוא על גבי הקיר, ורק דצריך ליתן על הקרן משום מצוות 'סביב', וכשלא נתן על הקרן – לא מיקרי שלא במקומו, רק דחסר מצוות 'סביב'. משמע דהוא דין במצוות הזריקה ולא במקום".

שבכמה אחרונים ביארו דברי הרמב"ם הנ"ל באופנים אחרים לגמרי, ולפיהם אין כאן עניין למתן דמים על הקרנות כלל. והנה לפי הבנה זו, שעיקר דין הזריקה בעולה על הקרן אינה מצד מצוות מקום הקרן, אלא לשם קיום מצוות 'סביב', מחדש ה'זבח תודה' (כאן בד"ה 'כמין גמא') להלכה, שאף שבחטאת מותר לתת הדם בריחוק מזוית הקרן בתוך שיעור אמה (כדאיתא בנ"ג ע"א), זה דווקא משום שיש דין במקום הקרן, והיא תופסת רשות לעצמה וכל האמה קרויה 'קרן', אף מה שאינו בחוד הזוית. אולם בעולה ובדדמי לה, אף שמקומה בכללות הוא כל שלמטה מן החוט בקיר המזבח, יש דין זריקה על החוד בדווקא. כדי שיתקיים

- ל. וכן דייק ב'תוספת אורה' (ציונים והערות לקרן אורה מהר"י פולק), ומביא ראייה מדברי רש"י בד"ה 'נותן', שכותב אף בדעת רב – הסובר שהנתינה היא מפוסקת בד' רוחות ולא כמין גא"ים וכו' – שמ"מ צ"ל בסמיכות לקרנות דווקא. ועי' בהערה הבאה.
- לא. ובאמת צ"ע על הקר"א מה המקור שיצטרכו קרן בעולה, וכפי שתמה החזו"א (סי' ט"ז ס"ק א') שהרי כתוב 'כנגד היסוד' אבל לא כתוב 'כנגד הקרן', והזריקה במזרחית-צפונית וכו' היא רק כדי לקיים 'סביב'. וע"ע בזבח תודה (לדף כ"ו ע"ב ד"ה 'אבל') שהאריך מאוד בביאור הרמב"ם הנ"ל, והעלה הו"א לבאר, שכוונת הרמב"ם לשינוי בשאר קדשים, היינו שלא נתנם בחוד המזבח, כפי שצריך לכתחילה מדין 'זורקו סביב', אלא שאין זה לעיכובא. ומשמע שהז"ת והחזו"א הבינו כגרי"ז.
- לב. למעלה העתקנו לשון הרמב"ם "שינה מתן קרנות בחטאת וכו'", כפי שנדפס במהדורת הרב פרנקל, וכפי שמעיר שם שכן הוא ברוב הכת"י ודפו"י ובתוספתא. ובנוסח זה גם העתיקו ודנו הקר"א והז"ת. אולם בדפו"א (וכן משמע שגרס הכ"מ) הנוסח הוא: "שינה מתן קרבות בחטאת", ולפי"ז אינו עניין לקרנות כלל. ולפי גירסה זו הציגו האחרונים חילוקי דינים שונים שאליהם כיוון הרמב"ם, שבחטאת יפסל ובשאר קדשים לא. בחזו"א (הנ"ל) פירש שהכוונה לדין 'מחשבת שלא לשמה', כגון ששחט החטאת לשם עולה וכד', שבחטאת פסול ובשאר קרבות כשר (אבל בשינה ונתן שלא בקרן אכן צ"ל שגם בשאר קרבות פסול. וע"ש שקבע שצריך לגרוס "קרבות" אף בתוספתא). וביחזון יחזקאל' על התוספתא שם פירש, ששינה בחטאת היינו שנתן דמה בהזאה בכלי וכד', ולא באצבע וזה פוסל, מה שאין כן שאר קרבות אם יתנם באצבע ולא בהזאה בכלי כשר. וכ"כ בערוה"ש העתיד (סי' קכ"ו סט"ז) וביחומר בקודש (פ"ה, ה', ע"ש בהע' ג', ובתפא"י על המשנה בהרחבה בדברי הרמב"ם).
- לג. ה'מנחת אברהם' (ח"א עמ' קל"ג) מקשה על דברי הז"ת, מרש"י (זבחים דף י: ד"ה 'ולטעמך') שכותב במפורש שהחומרה לתת על החוד היא דווקא בחטאת ולא בעולה. ומבאר המנח"א כוונת רש"י, שבחטאת הנתינה ש"חומר בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שמכלה כל הדם שבאצבעו (נ"ג ע"א) היא עצם קיום דין

לשני צדדיו ואפילו רחוק יותר מאמה שפיר דמי, דהעיקר הוא שיגיע לכל ד' קירות המזבח בכדי שיתקיים 'סביב'. נראה דסבר, דאף שלמדנו לכתחילה לדעת ת"ק ושמואל שיש מצות 'סביב' באופן הזריקה עצמו והתפשטות הדם, סו"ס כל שהגיע לבסוף לד' הרוחות – שפיר דמי, דהרי זו עיקר תכלית המצווה^ל.

דין 'סביב' ויתפשט הדם לב' הצדדים, ולכן אינו יכול להרחיק עד אמה. ויל"ע לדעת הקר"א, שגם בעולה יש מצווה קרן, האם יסבור גם את הקולא של חטאת להתיר בכל האמה, או שיודה לז"ת שמשום 'סביב' צריך על החוד בדווקא. ובספר 'חדושים וביאורים'^ל נקט, דגם אם אירע שהמתנה לא הגיעה לקרן עצמו, אלא

ו. נספח:

כפלוני, פריך עליה 'וכי הלכתא למשיחא'. הרי שלשיטתו אין כללים אלו נוהגים בדינים שאינם לימינו^ל. כנימוק לקביעה זו מבאר המהר"ק, שבכל הכללים שפסקו הלכה כפלוני מול פלוני, לא ירדו בעלי התלמוד לסוף כל מחלוקת ומחלוקת לומר שיהיה הדין כמי שכמותו פסקו, כי לא יכלו להכניס ראשיהם בין סלעי מחלוקת התנאים והאמוראים בכל מקום, אלא הלכו אחר הרוב, כגון שראו שתנא או אמורא אחד היה חריף יותר או מקובל מרבותיו יותר מחבירו על זה סמכו לפסוק הלכה כמותו^ל, "וכח היה ביד חכמי התלמוד לקבוע

בדיונונו לעיל, בדעת הרמב"ם שפסק כשמואל ודלא כרב, הזכרנו את השאלה: **האם כללי ההלכה של הלכה כמר לגבי מר וכדו' נוהגים גם בדינים שלעתיד לבוא.** נרחיב מעט את היריעה בעניין זה. המהר"י קולון בשורש קס"ה (ובדפו"א קס"ג) ענף ד' כותב: "לא נקבעו ההלכות אלא על מה שהוצרכו לקבוע, כגון על דינים שהיו נוהגין בימי חכמי התלמוד, אבל על דיני נגעים וכיוצא בהם דלא היו נוהגים מאז, לא קבעו בהם הלכה, ולא דיברו בהם כלל באמרם פלוני ופלוני הלכה כפלוני. ואדרבה, היכא שהתלמוד פוסק בכיוצא בזה הלכה

המתנה, מה שאין כן בעולה, אף שצריך זריקה על החוד לא זהו קיום המתנה אלא מה שמתפשט הדם לצדדין, ע"ש הנפ"מ שמביא.

לד. להגר"ש גריינימן שליט"א.

לה. ה'מתנות אברהם' (שם עמ' קל"א) אכן מסתפק, לשיטה זו המגדירה את קיום דין 'סביב' במעשה הזריקה, האם יש ערך למעשה זה בפני עצמו גם אם לא יוביל לתוצאה הרצויה? כלומר: אם למשל מסיבה כל שהיא אין מספיק דם שיוכל לתת בב' הקרנות מתן הדם, האם עדיין נאמר שצריך לעשות מעשה הזריקה ד'סביב', או שהיות שבסופו של דבר לא יהיה פה דם מסביב לד' קרנות המזבח, אזי אין ערך כלל גם למעשה הזריקה. ולמסקנה נוטה שם המנח"א לאפשרות השנייה, ומתאים הדבר לדברי החו"ב.

הע' העורך – לפי ה'קרבן אהרן' והר"ש משאנץ שהובאו לעיל באות א', משמע קצת ש'הסביב' הוא גדר במעשה הזריקה ולא בתוצאה.

לו. והובאו דבריו ב'כנסת הגדולה' כללי הגמ' אות צ"ט, ובעוד קבצי כללים שונים. ו'בלחם סתרים' להר"ש אלגזי ('קצת כללים מחודשים' כלל א' עמ' פ"ו) חילק לומר שמה שאין הכללים נוהגים זה רק בקדשים אך לא בטהרות, ע"ש.

לז. מעין זה כתב גם בשו"ת 'חות יאיר' סימן צ"ד בתחילתו, ע"ש. וע"ע ביאור שמח' הלי יסודי התורה פ"ט ה"ד.

שבהם ההכרעה היא רק בשביל 'דרוש וקבל שכר', או 'מסבר קראי' וכיו"ב, בהם אין לדון לפי הכללים אלא "רשות נתונה לכל חכם הראוי לכך, להכריע את ההלכה כפי אשר תורהו רוח מבינתו", שהרי סו"ס אינה דומה ההכרעה הכוללת להכרעה הפרטנית, ובאמת כשאין ההכרח של מידת ההכרעה הכוללת קיים, ראויה ההכרעה להיות מסורה לכל דור ודור וחכמיו.

בדברי הגראי"ה קוק זצ"ל הללו יתבארו יפה גם דברי רש"י בזבחים (דף מ"ה. ד"ה 'א"ל'), בעניין 'הלכתא למשיחא', שכתב: "דמיגרס בעינן, מיתני משניות ומחלוקת הלכות עבודה, לפי שתורה היא ודרוש וקבל שכר, אבל קיבוע הלכה אינה אלא להורות הלכה למעשה ועכשיו אינו נוהג". וכן יובנו בזה דברי התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז, שהרחיב אף הוא בכיוון זה, שאין הכללים המסורים בגמ' בפסקי הלכות מדברי האמוראים נוהגים לימי משיחא, "שאין להאמוראין להכניס ראשן במה שיעשה מלך המשיח ובית דינו". עם זאת, התשב"ץ מדגיש, שדבריו מכוונים רק לכללי הפסיקה שבין יחיד ליחיד, אבל בפסיקת רבים מול יחיד ודאי הלכה כרבים, שהרי זו מצוה מה"ת של 'אחרי רבים להטות'. ומסיים התשב"ץ שגם רבנו שמשון נקט כך.

התוי"ט הביא כלל זה, בשם המהרי"ק, בכמה מקומות, ליישב פסקי הלכה של הרמב"ם שאינם לפי הכללים הרגילים^{מא}. וכן כתב בשו"ת 'חוות יאיר' (סימן צ"ד כלל

ההלכות כאשר נראה בעיניהם בלי ספק, עד רב אשי ורבינא שהיו סוף הוראה", אך כאמור השתמשו בכח זה והכריעו רק במה שצריך פסק להאינא ולא במה שנוגע לעתיד.

ובחידושי 'אגודת אזוב'^{לב} הקשה דאדרבה, מסברה זו יש להסיק לאידך גיסא, כי אם היינו מניחים שירדו חז"ל לעומקה של כל הלכה והכריעו באופן פרטני, אז היה מסתבר שבסוגיות הנהוגות בזמן הזה, שהם עניינים הנוגעים למעשה, דקדקו להכריע בהכרעה ודאית יותר ממה שאינו למעשה^{לט}, אך אם זה באופן של הכרעה כוללת, כהסבר המהרי"ק, למה לחלק בין מה שנוהג בזמן הזה ובין מה שלעתיד לבוא?

מבאר מרן הגראי"ה קוק זצ"ל^מ את כוונת המהרי"ק, שבאמת ודאי שההכרעה הפרטנית היא יותר ודאית, חזקה ועדיפה, אלא שלחכמי התלמוד היה הכוח להכריע הלכה לישראל לדורות גם באופן של 'הכרעה כוללת', במצב שא"א להכריע כל שאלה באופן פרטני, ואף שזו הכרעה שבנויה על רוב ואומדנא ולא הכרעה פרטנית בכל סוגיה ושאלה, ראו חז"ל לנכון לעשות כן למגדר מילתא, כדי למעט המחלוקות במהלך הדורות, כפי האפשר, ושלא תיעשה התורה כשתי תורות ח"ו, ולכן קבעו כללי ההלכה של הלכה כמר לגבי מר וכדו'. אך לא רצו להשתמש בהכרעה מסוג זה, אלא בסוגיות בהם הדבר נוגע למעשה. מה שאין כן בסוגיות שאינן נוהגות בימינו,

לח. מובא בדברי הגראי"ה קוק שיוזכרו להלן.

לט. כפי שרואים בדברי המהרי"ק "שלא היה להם הזמן מספיק לדקדק במה שאינו להלכה, כדאמר רבה בר אבוח לאליהו בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא" (בי"מ קי"ד:).

מ. בהרחבה ב'הסכמות הראי"ה' הסכמה צ"ד (עמ' 115-113), 'אגרות הראי"ה' ח"ד אג' א'שכ"ז, ובסוף מאמר 'ריהטא דחקלאי' בעיטור סופרים.

מא. למשל כלים פ"ג מ"ב, שם פ"ח מ"י, אהלות פ"ח מ"ט, וכן בדברי חמודות לברכות פ"ט אות ו.

מתוס' בזבחים (דף ו' ריש ע"א) דלא כמהרי"ק, כי התוס' שם דנים ג"כ ע"פ כללי ההלכה הרגילים – ר"מ מול ר"י – לפסוק הלכה בענייני תמורה.

והנה על הקושיה מפשט הגמ' במנחות ע"ש מה שמיישב בהע' 'מלא הרועים', ובספרו (ערך 'שונה הלכות' סעיף כא), שמאריך לבאר שגם המהרי"ק יודה שאת הכלל ש'הלכה כסתם משנה' כן אומרים גם ב'הלכתא למשיחא'. ולעניין הקושיה מרש"י, ע' בהגהות החת"ס בשו"ע שם, שמציע לחלק, שגם במחלוקת שהם 'הלכתא למשיחא' אם יש מהם נפקותא לימינו, כן ידבקו בכללי ההלכה, ושם יש נפ"מ לעניין חיישינן לפשיעותא. ולעניין הקושיה מתוס', יתכן לומר^מ שזו אכן מחלוקת בין בעלי התוס' השונים. אולם לכאורה קשה יותר ליישב כלל זה בדעת הרמב"ם, וכפי שכותב ה'תוספות חדשים' בכלים שם: "אבל הרמב"ם לא ס"ל כן (כמהרי"ק), שתמיד הולך בכל ספרו, אפילו באינם נהוגים, בכללות אלו עצמו מלספר, גם לא היה אפשר לחבר חיבורו ולפסוק הלכה אם לא על דרך זה^מ. וביותר קשה, שהרי הנו"כ של הרמב"ם, כהכס"מ וחבריו, מנסים תמיד למצוא פשר דבר מפני מה פסק מה שפסק, ע"פ כללי הפסיקה הרגילים, גם בספרי הי"ד העוסקים במה שאינו נוהג כיום, ולא נחתו לחלק בין זה לזה.

א), על דברי המהרי"ק הנ"ל: "ולפי הנחת מהרי"ק, נתיישבו כמה קושיות ותמיהות בפסקי הלכות של הרמב"ם בסדר קדשים וטהרות" (ע"ש שמציין כמה דוגמאות לתמיהות שציין התוי"ט עצמו). הרי שסברו שכלל זה נכון גם אליבא דהרמב"ם. ומוסיף החו"י שאפשר לדייק דבר זה גם מדברי התוס' במס' שבת (דף ע: ד"ה 'נודע'), שכתבו על כלל הלכתי מסוים מהגמ' ביבמות: "י"ל דלא איירי אלא בדברים הנוהגים בזמן הזה". גם הנודע ביהודה נקט לכלל זה מהמהרי"ק כדבר פשוט בתשובותיו^מ ובחידושו^מ. ונראה שזו כוונת הי"ד דוד' שכתב בסוגיין: "אפשר כיוון שהוא הלכתא למשיחא, לא דקדק הרמב"ם כל כך", היינו לא דקדק שיהיה דווקא ע"פ כללי ההלכה הרגילים, דהם אינם נוהגים בזה, כדכתיבנא^מ.

אולם נראה לכאורה, שיש כמה ראשונים שחלקו על דברי המהרי"ק. במס' כלים פרק ג' מ"ב ביחס לדברי תוי"ט בשם מהרי"ק, ציינו המפרשים למקומות סותרים לכאורה. ה'תוספות חדשים' מקשה, שרש"י במנחות (דף נ"ב.) דן ע"פ כללי ההלכה – ר' יהודה ור' שמעון קי"ל כר' יהודה – אף דאיירינן בקדשים. וכן שם הגמ' (בעמ' ב) דנה בפסק ההלכה ע"פ כללי סתם משנה וכו', אע"פ שהוא לכאורה 'הלכתא למשיחא', כפי שתמהו התוס' שם^מ. עוד מציין בתורעק"א בכלים שם למג"א (סי' רי"ח סק"ג) שמדייק

מב. אה"ע תנינא סי' קמ"ח ד"ה ועלה, ושם בסי' קכ"ט מיישב רמב"ם שפסק כאביי אף שאינו ביע"ל קג"ם, משום שהוא 'הלכתא למשיחא' ובה לא דיבר השי"ס.

מג. צל"ח פסחים דף ס ע"א מיישב רמב"ם שפסק בקדשים כרב ולא כשמואל, ועיי' בהערות 'אהל דוד'.

מד. ובה סרה תמיהת המו"ל שם.

מה. עוד בעניין הלכתא למשיחא ע' במאמרו של הרב"צ בן-פזי שליט"א בגליון זה.

מו. כפי שנוקט ב'לקט יוסף' (הנדפס עם ספר הכריתות) בכלל א'.

מז. ועי' בהע' מרן הרצ"ה קוק זצ"ל לספר 'דעת כהן' בסי' נ"ז עמ' תל"ט, שדן בדברי תוס"ח הנ"ל בעניין דעת הרמב"ם.

"אלא שאם אחד מחכמי ישראל מוצא ראיות נכונות לדעתו על אחת מההלכות שאינן נהוגות נגד הכללים, רשות בידו לנטות כן ולהודיע את הכרעת דעתו בזה, מפני שע"ז לא קבעו לנו חכמי התלמוד מסורת קבועה, מה שאין לנו רשאים לנטות מדבריהם אפי' נקודה אחת במה שנוגע להכללים בדינים הנהוגים בזמננו, שעליהם ביחוד קבעו את הכללים הללו". וממשיך הרב ומבאר שלפי"ז "אין לנו ראייה כלל מדברי הרמב"ם שאיננו מסכים לדברי המהרי"ק, ואדרבה מקומות בודדים ישנם בדברי הרמב"ם שהם נגד הכללים שיתיישבו דוקא עפ"ד המהרי"ק, אלא שברוב המקומות לא מצא הרמב"ם הוכחות נגד הכללים וע"כ סמך גם בהם". וע"ע מה שדן בהרחבה בשאלה זו לצדדיה השונים בספר 'יד מלאכי' סי' רל"ד, וחתם דבריו: "אתה הראת לדעת, דלאו יחיד הוא מהרי"ק בדעת זו, כי גם שני שרי צבאות ישראל, רבינו שמשון והרשב"ן, אזלי בשיטה זו ומאן ספין ומאן חשיב ומאן רקיע לחלוק על דבריהם".

והנה שאלה זו נשאל בנו של הנוב"י (שו"ת 'שיבת ציון' סי' כא), ביחס לחילוק שראינו לעיל שהזכיר אביו בכמה מקומות. ועונה השיבת ציון שאין ה"נ, הנו"כ של הרמב"ם אכן אינם מודים לחילוק זה, וזה באמת מה שרצה אביו לחדש, שבחילוק זה יתיישבו המקומות שאצלם נשאר בצ"ע. תשובה אחרת מצאנו בהערות בעל ה'שואל ומשיב' לספר הנוב"י (באה"ע תנינא סי' קמח). השו"מ מוסיף ומקשה, שמוצאים אנו במרבית פסקי ההלכה של הרמב"ם בקדשים, טומאה וטהרה, שהולך ע"פ הכללים? ומבאר השו"מ: "צ"ל דנהי דאינו שומר בזה הכללים, ובכל מקום שנראה לו שאין הלכה כן לא שמר הכלל, אבל מ"מ כל מה שיוכל לקיים הכלל יקיים, ובזה יתבארו דברים רבים הנמצאים ברמב"ם הסותרים לכללי הש"ס"מח.

וכעין זה כתב גם הגראי"ה קוק זצ"ל, בהמשך לביאורו במהרי"ק שהובא לעיל, שה'הכרעה הכוללת' היא ודאי נימוק בעל משקל, ולכן בדרך כלל אין לסור ממנה,

מח. גם בתשב"ץ הנזכר לעיל נקט שהרמב"ם סבר שאין הכללים נוהגים בהלכתא למשיחאי, אלא שסייג שבמקום שכבר הכריע התלמוד להלכה ודאי לא פסק הרמב"ם להפך.